ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 114, Mart 2021, s. 145-160

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.49305>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
9.02.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
28.03.2021

Dr. Fatih KARABULUT
fbkrblt@gmail.com

AVUSTURYA VERASET SAVAŞLARI (1740-1748) SIRASINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN İZLEDİĞİ POLİTİKA¹

Öz

Kutsal Roma Cermen İmparatoru VI. Charles'ın (1685-1740) bir erkek varisi yoktu. Bu nedenle VI. Charles veraset hakkını kızı Maria Theresa'ya aktarmak için "Faydacı Müeyyide"yi devreye soktu ve Avrupa'nın başlıca devletlerine bunu kabul ettirdi. Bavyera Elektörü Charles Albert imparatorluğun kendi hakkı olduğunu ve Maria Theresa'nın mutad veraset uygulamaları içerisinde miras hakkı olmadığını dile getirerek karşı çıkmıştı. Bavyera iddiasına Fansa, İspanya, Prusya ve Wittelsbach Hanedanlığı'nın diğer üyeleri destek verirken; İngiltere, Hollanda ve Saksonya ise Maria Theresa'ya destek vermişti. Böylece iki tarafın cephe hattı oluşmuş ve Avusturya Veraset Savaşları (1740-1748) başlamıştı. Fransa, Osmanlı İmparatorluğu'nu oluşturduğu müttefik bloğunda yer alması için ikna etmeye çalışmış ancak bu çalışmalar sonuçsuz kalmıştı. Öte yandan Osmanlı İmparatorluğu tarihinde ilk kez arabuluculuk girişiminde bulunarak, veraset krizinin çözümüne katkı sunmak istemişti. Ama bu diplomatik girişimin istenileni vermemesi ve veraset savaşlarının Akdeniz'e sıçramasıyla Bâbiâli, imparatorluk sekreteryası görevi gören Mainz Elektörlüğü'nde bulunan elçilere Osmanlı karasularında savaşların cereyan etmemesi için bir "nota" vermişti.

Anahtar kelimeler: Avusturya Veraset Savaşları, Müttefiklik Teklifi, Arabuluculuk, Akdeniz.

¹ 13-15 Kasım 2020'de gerçekleşen "ISPEC 5th International Conference On Social Sciences & Humanities" konulu sempozyumda sunulan bildiri genişletilerek ve gözden geçirilerek makaleye dönüştürülmüştür.

THE POLICY PURSUED BY THE OTTOMAN EMPIRE DURING THE WARS OF THE AUSTRIAN SUCCESSION (1740-1748)

Abstract

Holy Roman Emperor VI. Charles (1685-1740) did not have a male successor. Therefore VI. Charles issued the Pragmatic Sanction in order to transfer his right of succession to his daughter Maria Theresa and imposed it on the major states of Europe. But the Bavarian Elector Charles Albert objected, pretending the throne and claimed that Maria Theresa could not pretend the throne due to usual succession practices. While France, Spain, Prussia and other members of the Wittelsbach Dynasty supported the Bavarian claim; England, Netherlands and Saxony supported Maria Theresa. Thus, the front lines of the two sides were formed and the Wars of the Austrian Succession (1740-1748) began. France tried to persuade the Ottoman Empire to take part in the ally bloc, but these efforts were inconclusive. On the other hand, for the first time in the history of the Ottoman Empire, the Empire wanted to contribute to the solution of the succession crisis by attempting to mediate. However, as this diplomatic initiative did not give what was desired and the wars of succession spread to the Mediterranean, the Sublime Porte send a diplomatic "note" to the envoys in the Mainz Elector, which served as the imperial secretariat, to prevent wars from taking place in Ottoman territorial waters.

Keywords: The Wars of the Austrian Succession, Alliance Proposal, Mediation, Mediterranean.

VI. CHARLES'IN FAYDACI MÜEYYİDE GİRİŞİMLERİ

Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun Habsburg şubeleri olan Avusturya ve İspanya, Avrupa'nın önde gelen güçlü devletleriydi. Lakin İspanya Kralı II. Carlos'un (1661-1700) bir erkek mirasçı olmadan ölmesi sonucu İspanya Veraset Savaşları (1700-1714) patlak vermişti. İspanya'da Habsburglar yerine Bourbonlar geçerek, İspanya'daki Habsburg monarşisi son bulmuştu (Coxe, 1813: 87). Kutsal Roma Cermen İmparatoru VI. Charles (1685-1740), İspanya'daki sürecin imparatorlukta da yaşanmaması için bir dizi önlem almaya itmişti. Bu önlemlerin alınmasındaki temel gerekçe, İspanya Veraset Savaşları sırasında vefat eden İmparator I. Leopold'un (1640-1705) yerine geçen I. Joseph'in (1678-1711) beklenmedik ölümü ve Joseph'in bir erkek varisi olmadığından yerine imparatorluğun başına kardeşi Charles'ın geçmesi olayıydı. VI. Charles hanedanlığın geleceğiyle ilgili bazı tasavvurları hayata geçirmek istiyordu. Çünkü VI. Charles'ın da bir erkek varisi olmaması, Habsburgların imparatorluk üzerindeki egemenliğini tehlikeye sokmuştu. Charles veraset uygulamaları üzerinde değişikliğe gitmek için öncelikle müteveffa kardeşi I. Joseph'in kızları Maria Amalia ve Maria Josepha'nın imparatorluk üzerindeki haklarından feragatlerini sağlamıştı. Böylece Bavyera Elektörü Charles Albert'ın Maria Amalia'dan ve Saksonya Elektörü III. August'un Maria Josepha'dan doğacak olan haklarının bir geçerliliği kalmamıştı (Schwartzwald 2017: 49).

1713 tarihinde VI. Charles, Faydacı Müeyyide'yi (Pragmatic Sanction)* devreye sokarak veraset uygulamaları üzerindeki değişikliği gerçekleştirmiş ve kızı Maria Theresa'yı (1717-1780) kendisine varis göstermişti² (Stollberg-Rilinger, 2020: 159). Ama VI. Charles, Kutsal Roma Cermen İmparatoru V. Charles (1500-1558) dönemini andıran geniş topraklara sahip olması (Black, 2004: 66), Kıta Avrupası'nda büyük bir rahatsızlığa sebep olmuştu. Bu nedenle Charles'ın veraset girişiminin kabul görmesi için vermesi gereken tavizler olduğunun farkındaydı. İngiltere Kralı ve Hannover Elektörü I. George, müeyyideyi kabul etmek için İngiltere Kralı olarak tanınması ve Trieste Limanı'nda kurulan Ostend Şirketi'nin kapatılmasıyla ilgili şartları ileri sürmüştü. Çünkü Charles 1714'te İngiltere Kralı olan I. George'un krallığını kabul etmediği gibi George'u imparatorluğa tabi elektörlerden biri olarak görerek, vassal muamelesi yapmıştı. Fakat VI. Charles, I. George'un isteklerini kabul ederek, Viyana Antlaşması (1731) ile uzlaşma sağlamıştı (Riotte, 2008: 363). Hollanda Genel Valisi (Stadtholder) ise İspanya Veraset Savaşları sonunda Flander'in (İspanyol Hollandası/Belçika) Habsburgların eline geçmesiyle oluşan tampon sorununu Bariyer Antlaşması (15 Mart 1715) ile aştığından, Bourbonlara karşı Habsburgların dostluğundan başka bir beklentisi yoktu (Macartney, 1966: 391). VI. Charles için Bourbon Hanedanlığı'nın iki şubesi olan Fransa ve İspanya en zorlu taraflardı. Ama 1725'de iki Bourbon monarşisi arasında evlilik anlaşmazlığının çıkması, VI. Charles'ın işini kolaylaştırmıştı. Çünkü müteveffa Fransa Kral Naibi Orleans Dükü'nün yerine gelen Bourbon Dükü Louis Henri, XV. Louis'in (1710-1774) çocuk doğuracak yaşta bir gelinle evlenmesi gerektiği fikrini savunarak, İspanya prensesini Madrid'e yollamıştı. Bu fikrin Versay'da destek bulması sonucu XV. Louis kuzeniyle evlenmekten vazgeçmişti. Bunu fırsat bilen VI. Charles, Habsburg ve İspanyol Bourbon monarşisi arasında bir evlilik bağı kurarak yakınlaşmıştı (1746: 59; Black, 1999: 75). Bu yakınlaşmayla birlikte VI. Charles, İspanya Kraliçesi Elizabeth Farnese'nin mirasçısı olan Don Carlo'nun Parma-Piacenza dukalıkları ve Toskana Grandukalığı'ndaki haklarının tanınması karşılığında; İspanya, müeyyideyi (1731) kabul etmişti. Fransa ise hiçbir şekilde müeyyideyi kabul etmeyeceğini deklare etmişti. Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun vassalı olan Prusya Krallığı müeyyideyi kabul ederken; Wittelsbach Hanedanlığı'ndan Bavyera, Trier, Köln ve Platine/Pfalz elektörlükleri kabul etmemişti. Hanedan liderliğini üstelenen Bavyera Elektörü Charles Albert (1697-1745), imparatorluk mirasçısı olarak kendini göstermişti. VI. Charles, mirasçı konumunda olan Saksonya Elektörü III. August'un (1696-1763) Lehistan Veraset Savaşları (1733-1738) sırasında Leh tahtına çıkmasını desteklediğinden; August, müeyyideyi kabul etmişti. Ayrıca VI. Charles, Lehistan Veraset Savaşları sonucunda imzalanan Viyana

* Almanca "Pragmatische Sanktion" tabirinin yerine İngilizce literatürde yer alan "Pragmatic Sanction/Political Testament" ifadeleri tercih edilmekle beraber Türkçe'deki karşılıkları "Faydacı Müeyyide" veya "Siyasal Vasiyetname" olarak çevrilmiştir.

² VI. Charles'ın Faydacı Müeyyide'yi hayata geçirmesinin temelindeki problemi, Brubaker şu şekilde ifade etmişti: "Kutsal Roma İmparatorluğu XIII. yüzyılda devlet vasıflarını kaybetmiştir. İmparatorluk giderek çürüyen kurumlarıyla XIX. yüzyıla kadar gelebilmişse de merkezileştirici bir bürokratik idare gücünden yoksun kalmış ve sağlamca devlete bağlanmış bir ulusal bilinç oluşturmayı başaramamıştır. Alman ulusal bilinci, hiçbir zaman tamamen kültürel, apolitik olmamış; bilakis, etkin bir siyasal örgütlenmenin anı ve umuduna hep bağlı kalmıştır. Bununla birlikte, altı yüzyıl boyunca siyasi gerçeklerden kopuk yaşamıştır. Neticede Fransa'da bürokratik monarşi, siyasal ve ülkesel bir ulusallık kavrayış ortaya çıkarmış; Almanya'daysa ulus-üstü imparatorluk ile mebzul miktardaki egemen ve yarı-egemen ulus-altı siyasal birimler arasındaki ölçek farklılığı etnik-kültürel bir ulusallık anlayışının gelişmesine yardımcı olmuştur... dolayısıyla modern çağ başlarında Orta Avrupa'daki siyasi otorite taksimatı alman ulusunun kurumsal ve ülkesel bir devlet çatısıyla özdeşleştirmeyi olanaksız kılmıştır." (Brubaker, 2009: 26-27)

Antlaşması (1738) ile Fransa'ya Lorrain Dukalığı'nı vererek müeyyideyi kabul etmesini sağlamıştı³ (BOA, 89/6056).

AVUSTURYA VERASET SAVAŞLARI (1740-1748)

Kutsal Roma Cermen İmparatoru VI. Charles'ın (1740) vefatıyla birlikte Faydacı Müeyyide geçerliliğini kaybetmişti.⁴ Ve 23 yaşında olan Maria Theresa bu yeni role hazırlıklı olmamakla beraber kocası Franz Stephan'da yeterli tecrübeye sahip değildi. İmparatorluk bürokrasisinin hantallığının yanı sıra hem nazırların hem de generallerin yaşını almış kişiler olması ve yeterli becerilere sahip olmamaları Theresa'yı zora sokmuştu (Mckay-Scott, 2011: 194). Prusya ise 1740 yılına geldiğinde II. Friedrich (Büyük) liderliğinde mevcut konumunu güçlendirmek ve topraklarını genişletmek için Silezya'yı işgal etmişti⁵ (Lindemann, 2006: 80). Friedrich'in Silezya işgali diğer devletlerinde savaşmaları için gerekli ortamı oluşturmıştı. Prusya, Fransa ve Wittelsbach Hanedanlığı'nın üyeleri Bavyera Elektörü'nü desteklerken; İngiltere, Hollanda ve Saksonya Maria Theresa'yı destekliyordu.⁶ Maria Theresa'nın askeri birlikleri Friedrich'in askeri gücüne karşı yeterli savunmayı gösteremediğinden Silezya'yı (1741) Prusya'ya bırakmıştı (BOA, 158/11908). Maria Theresa ve destekçileri Fransa, İspanya, Prusya ve Bavyera'nın saldırılarını püskürtmede baskın olamıyorlardı (Black, 1990: 290-91).

³ Bu konu hakkında bkz. (Macartney, 1966: 397; Black, 1999: 77)

⁴ Maria Theresa için imparatorluğun merkezi bir idareden yoksun ve dağınık oluşu imparatorluğun Avusturya, Flander, Macaristan, Bohemya ve Milan'ın gibi bağımsız idari yapıların olması yönetimini zorlaştırmıştı. Ama Theresa, öncelikli hedef olarak imparatorluğun iki önemli mülkü olan Macaristan ve Bohemya idaresini sağlamlaştırarak, imparatorluğa dışarıdan gelecek müdahalelere set çekmek istemişti (Lee, 2015: 236).

⁵ Prusya (Brandenburg), Otuz Yıl Savaşları'ndan (1618-1648) beri askeri kapasitesinin hem nicelik hem de nitelik olarak belirli bir seviyeye getirmişti. 1701'de İmparator I. Leopold tarafından Königsberg'te krallık unvanını alması ve güçlü bir yapıya sahip olması, onu diğer elektörlüklerden üstün kılmıştı. Ayrıca Prusya Kralı I. Friedrich'in ölmesiyle birlikte tahta geçen II. Friedrich, yaklaşık iki buçuk milyon nüfusa sahip ve seksen bin kişilik bir orduyu bünyesinde bulundurmasıyla caydırıcı bir güç konumundaydı. Ve II. Friedrich, VI. Charles'ın ölmesiyle bir milyon Protestan'ın hayat sürdüğü Silezya'yı (1741) işgal etmişti (Mckay-Scott, 2011: 195-197).

⁶ Avusturya Veraset Savaşları'nı Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl gördüğünü İzzî şöyle anlatmaktadır: "Nemçe Çasârı bilâ-veled-i zükûr vefât etdikde, Nemçe Devleti'nin erkân ü ricâli ittifâkları ile müteveffânın veliyy-i ahdi olan kızını Çasârîçe olmak üzere ihtiyâr u itibâr etmişler idi. Lâkin Nemçe memâlikî fi'l-asl yedi ve hâlâ dokuz aded hükûmetden ibaret olup, bu dokuz aded hükûmetlerin her birine birer Hersek mâlik ve mutasarrıf olmağla, beyenlerinde Çasâr tabîr eyledikleri İmperator olmağın, zikr olunan herseklerin cümlesine hâkim ve zâbit olduğu cihetden, Çasârlık ile İmperatorluk keyfiyyeti evlâd-ı zükûra munhasır ve bu 'âdet ancak Nemçe Devleti'ne mahsûs bir keyfiyyet olup, sâir divel-i Nasârâ'da olduğu gibi evlâd-ı inâsa intikâl etmek, muhâlif-i 'âdet-i kadîmeleri ve evlâd-ı zükûr munkarız oldukda, ittifâk-ı ârâ ile zikr olunan dokuz 'aded herseklerden cümlelerin muhtârı her kim ise intihâben Çasâr olup, İmperator itibâr olunmak âyn-i dîrin ve kâide-i kadîmelerinden olduğuna binâ'en, bu hâdis-e nâgeh-zuhûrdan Nemçe Memleketi karîn-i ihtilâl ve zikr olunan herseklerden her biri istiklâl ü istibdâd birle istihkâk u istidâd iddiâ ve Çasâr olmak dâyesiyle her biri agrâz-ı derûnun icrâ kaydında olduklarından, nizam u intizâmları müşrif-i zevâl olmağla, bu hâlde Françe Devleti, Nemçe Memleketi'nin bu güne rehîn-i ihtilâl ü ihtilâf olduğunu zemân-ı fırsat ve hengâm-ı ganîmet 'add eyleyüp, tevsî-i dâire-imemleket kasdı ve İmperatorluk intihâbına müdâhale birle mülâhazasını icrâ irâdesiyle itâle-i dest-i tegallüb ü tesallut dâyesine düşüp ve kendü tarafında bulunan bazı mülûk-i divel-i Nasârâ'yı dahi tahrik ü itmâ ile hem-sınûr ve hudûdu bulunup, memleketlerine kurbu münâsebeti olan bazı Nemçe kal'alarını zabt u teshîre mübâderet etmekle, hâlâ İngiltere Kralı dahi zikr olunan dokuz aded herseklerin biri olmağın, beher-hâl Nemçe Devleti'ne sâhib olup, iânetine bulunmak lâzime-i hâli olduğuna binâ'en, Françe'nin bu güne tesallut ve İmperatorluk husûsuna müdâhalesine rızâ göstermeyüp, men'ü def'i kaydında olmağın, bu takrib ile İngiltere ile Françe beyinde münakid olan sulh u musâfât, ceng ü muhârebâta mübeddel olup, bu sebep ile Avrupa tabîr olunan memâlikde vâki' olan mülûk-i Nasârâ'nın dahi her biri tarafeynden birine meyl ü incizâb ile bulunduğu cânibe imdâd ü iânât etmeleriyle..." (İzzî, 2019: 86-87). Mikes ise yaşanan gelişmeleri mektuplarında şu şekilde aktarmıştı: "Tanrı ilk önce Papa Clement'i yanına çağırdı. Mayısın 31'inde Prusya Kralı öldü, dul İspanya Kraliçesi onun ardından gitti. İmparator VI. Karl'ı Tanrı ilk Teşrinin 20'sinde dünyadan göçürdü. Çok geçmeden, 8 gün sonra onu Moskof Çariçesi takip etti. Bu hâdiseler Avrupa'da büyük değişikliklere sebep olabilir. Dört yüz yıldan fazla oluyor ki, imparatorluk tacı, şimdi sona ermiş olan Avusturya (Habsburg) hanedanının elinde kaldı, fakat o boş haneyi de üç kişi çalmak istiyor. İspanya Kralı, Bavyera'yı; Prusya Kralı Silezya'yı almak istiyor. Bu sonuncusu, savaşa bile başladı. Bundan başka da İspanyol ve İngiliz arasındaki savaş hâlâ sürüyor. Fransa'da İspanyalı'ya yardım yollamış. Bunlar hep büyük işler ve bir yıl içinde bu kadar büyük işlerin vukuu

Bavyeralı Charles Albert ise Maria Thresa'ya karşı güçlü görüldüğü bir anda Frankfurt am Main'de elektörlerin desteğini alarak imparator (1742) olmuştu. İngiltere Kralı I. George dahi Hannover Elektörlüğü'ne karşı bir saldırı olmaması için imparatorluk diyetinde oy vermişti. Bavyera Elektörü Charles Albert, İmparator VII. Charles olarak Maria Theresa'ya karşı kaldığı yerden mücadeleye devam ediyordu. Diğer taraftan Fransa Başvekili Kardinal Fleury'nin (1743) ölmesiyle idareyi ele alan XV. Louis, yeni bir dış politika geliştirmişti. Bu yeni politika İngiltere'yi pasifize etmekti. Versay, 1743'te "*Family Compact*" Antlaşması'nı (Fransa-İspanya) tekrar aktive ederek, İspanya'nın 1739'dan beri savaş halinde olduğu İngiltere ile savaş sürecini uzatmıştı (Rapport, 2008: 344). XV. Louis, İspanya Kralı V. Philip'e Cebelitarık, Minorka, Parma, Piacenza ve Lombardiya'yı alma sözü vererek savaşa çekmişti (Thomson, 1966: 429).

Prusya Kralı II. Friedrich ise Maria Theresa'nın Silezya'yı tekrardan ele geçirme düşüncesini sezmesine karşılık tekrar saldırıya geçerek birinci Dresden ve (1744) ikincisini Dresden (1745) antlaşmalarını yaparak Silezya'yı Prusya mülkü yapmıştı (Wilson, 2008: 269; Duffy, 1985: 56). Prusya'nın başarılı hamlelerine karşı, Bavyeralı Charles her ne kadar imparator olarak kabul edilse de imparatorluk güçlerinin büyük çoğunluğunun Maria Theresa'yı desteklediğinin bilincindeydi. Ama veraset savaşlarının kaderi İmparator VII. Charles'ın beklenmedik ölümüyle (1745) değişmişti. VII. Charles'ın ölmesi Fransa, İspanya, Prusya ve Wittelsbach Hanedanlığı'nın diğer üyelerinin savaşmasını anlamsız kılmıştı. Frankfurt am Main'de toplanan imparatorluk diyeti, Maria Theresa'nın eşi Franz Stephan'ı imparator seçmişti (BOA, 212/16698; BOA, 35/1722). Ve Maria Theresa'nın imparatorluk için verdiği savaş Aix La Chapelle Antlaşması (1748) ile resmîyete kavuşmuştu. Bu antlaşmayla Prusya, Silezya'yı; İspanya, Parma Piacenza ve Guastalla'yı alırken; Fransa, denizaşırı sömürgelerini korumak için Flander'i tahliye etmesi gerekmişti (Macartney, 1966: 410).

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN İZLEDİĞİ POLİTİKA

Avusturya Veraset Savaşları'na gelen süreci ele aldığımız bölümlerde VI. Charles'ın Faydacı Müeyyide girişimleri ve Kıta Avrupası'nda cereyan eden veraset savaşları hakkında genel bir bilgi verdikten sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun izlediği politikaya değineceğiz. Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ve Avusturya'ya karşı verdiği savaşlardan sonra imzaladığı Belgrad Antlaşması (1739) ile prestij kazanmıştı. Bâbîâli müteveffa VI. Charles'ın yerine mirasçısı olarak tahta Maria Theresa'nın çıkmasından sonra ortaya çıkan olaylara müdahil olmayarak sadece yakından takip etmekle yetinmişti.⁷ Maria Theresa ise Bâbîâli'nin dostluğunu

görülmemiştir" (Mikes, 2014: 219).

⁷ Taraf-ı hümayûn-ı hazret-i cihândârîden sâbika mevkufâtî olup, Nemçe Devletü'ne nişancılık rütbe-i sâmiyesiyle elçi tayin buyurulan Hattî Mustafa Efendi kullarının takrîridür: "Bin yüz elli iki senesinde Belgrad Kalası kabza-i teshîr-i şehriyâr-ı âlem-gîre dâhil olduktan sonra Roma imparatoru olan Karlos-ı sâdis az müddet mürûrundan sonra fevt olup, veled-i zükurî olmamağla devlet-i çasariyye vârise-i müstakillesi olup, hâlâ Roma imparatoriçesi olan Mariye Tireze nâm kızına intikal eyledükde müteveffa pederi ile Devlet-i Aliyye-yi ebed-müddet beynünde münakid olan rişte-i sulh u müsâlemeyi kemâ fi'l-evvel takid ü istihkâm itmiş idi. Bu vech ile bir müddet imrâr-ı evkat eyledikten sonra Françe pâdişâhının iânetiyle Bavarya Elektörü olan (Karl Albrecht) müteveffa-yı mesfûr Karlos'un selefi olan birâderi Yosef kiralın damadı olmak mülâbesesin der-pîş iderek davâ-yı saltanat ile ref'-i livâyî itidâ ve Beç tarafında olan ekser mahallere istilâ idüp, tahtgâh-ı Beç'den Çasariçe-i mesfûreyi ihrâc üzre iken Macar taifesinün iânetiyle müdde-i-yi mesfûra gâlib olup, saltanatı pâyidâr olduktan sınıra ba'de zamânin imparatorlığını ittîfâk-ı ârâ ile zevci olan Toşkana Elektörü Françesko'ya ferâgat ve Asitâne-i Saâdetde mukim kapukethüdâlarına orta elçilik rütbesini irsâl idüp, zevci kiral-ı mesfûrün dahî sulha idhâl olunmasını ve musâlaha-i kadime-i mezbûrenün dahî sulh-ı müebbed olmasını pâye-i serîr-i şevket-mâsir-i hüsrevânenen şefaât itmekle mesûline müsâade-i aliye-yi cihândârî erzânî buyurılıp, musâlaha-i mümtedde ile sulh-ı sâbık bil-cümle mevâddi ile karârdâde ve müceddeden ahdnâme-i hümayûn i'tâ buyurulduktan sonra akîb-i sulhda mutâd-ı kadîm olduğu üzere taraf-ı Devlet-

kazanmak ve tarafsız kalmasını sağlamak için Büyükelçi olarak Olfend Kontu Forekçıyo'yu (Corfiz Anton Uhlfeld) göndermekle beraber kocası Franz Stephan'ın Frankfurt am Main'de imparatorluk tacını giydiğini belirten mektuplar yollayarak⁸ (BOA, 19/1721) meşruiyetini bildiriyordu: “*Nehr-i Menos (Main) kenarında vaki Frankfurt nâm şehirde elektörlerin hüsn-i irâdetleriyle ve hâtem-i zerrin tabir olunur kanunnâmenin kaidesi üzre mübarek Devlet-i Roma'nın tahtına şer'an mürtefi ve şehir-i mezbûra azîm âlây ve şenlikler ile girip mutâd olan dîvân-ı merasimi edâdan sonra Oktobrus'un dördüncü günü küberâ ve ayân-ı devletin azîm izdihamında tâc-ı imparatoriyle mütevevec olduğumuz*”⁹ (BOA, E. 421/1) ifadelerine yer vermişti.

Maria Theresa'nın girişimlerinin temelinde Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa dâhil olması halinde Macaristan'ı ve diğer topraklarını savunacak yeterli askeri kuvvete sahip olmamasıydı. Çünkü Fransa, İspanya, Prusya ve Bavyera'nın saldırılarını karşılamak için açmış olduğu cepheler ve savaşın geniş alana yayılması her şeyi zorlaştırmıştı. Fransa'da Kardinal Fleury'nin ölmesiyle idareyi devralan XV. Louis, Fleury'nin aksine daha aktif bir politika izlemeyi tercih etmişti. Öncelikli olarak Prusya'yı ve Family Compact'la İspanya'yı resmi müttefiki yapmıştı. Yanı sıra Versay'ın Bâbiâli'den askeri yardım istediğine karşılık, Osmanlı'nın İran ile savaş halinde olduğundan yardım edemeyeceğini bildirmişti (BOA, 88/6037).

1745'e gelindiğinde Versay, bir ittifak bloğu kurmak için elçisi Michel Ange de Castallane'yi Bâbiâli'ye göndermişti. Castallane, Osmanlı İmparatorluğu'nun Karlofça'da kaybettiği toprakları telafi etmesini sağlayacak bir ittifak önermişti. Castallane'nin sunmuş olduğu teklifler arasında: Aix La Chapelle Konferansı'na murahhas göndermek, Franz Stefan'ı imparatorluk tacından edene kadar mücadele etmek, Macaristan'ın Osmanlı mülkü yapmak, Fransa'nın müttefik bloğunda yer alan devletlerin antlaşmanın bir parçası olduğu ve antlaşmaya dâhil olan devletlerden herhangi birinin Viyana ile masaya oturmaması gibi teklifler yer alıyordu. Mevcut konjonktürde Osmanlı İmparatorluğu, İran'la barış müzakerelerini görüşürken; Prusya, Silezya'nın kendi toprağı olduğunu gösteren Dresden Antlaşması'nı (1745) tecdit etmesi ve İmparator VII. Charles'ın ölmesiyle ittifak oluşmadan sonlanmıştı¹⁰ (Savaş, 1997: 126). Ve Bâbiâli'nin Versay'la iş birliği içinde olmaması, Viyana'yı fazlasıyla memnun etmişti¹¹ (BOA, 3/75).

Burada değinmemiz gereken önemli konulardan biri de Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihinde ilk kez tavassut (arabuluculuk) girişiminde bulunarak fark yaratmış olmasıydı. Bâbiâli, Avusturya Veraset Savaşları'nda taraflar arasında yaptığı tavassut girişiminde: “*müluk-ı Nasara'nın cenk ve cidâlleri güya kalıb-ı sulh u salâha ifrâğ olunmak için cümle taraflarından rağbet olunur ise tavassut olunmak şayet mümkündür deyu bâ-emr-i hümayûn taraf-ı*

i Aliyye'den dahî bu abd-i nâçiz nişâncılık rütbe-i sâmiyyesiyle Nemçe Devletü'ne orta elçi tayîn buyurılıp” (Hattî, 1999: 17-18).

⁸ Daha fazlası için bkz: (BOA, 367: 606-607; BOA, E.420/44; BOA 369: 608)

⁹ Bir diğer belgede Osmanlı İmparatorluğu ve Toskana Grandukalığı arasında akdedilen dostluk antlaşmasında: “Macar ve Çeh kraliçesi ve Avusturya'nın Arşidükası ve hâlâ Roma İmparatoriçesi olan dostumuz haşmetli miknetlü Maria Teresa, dostumuz haşmetli miknetlü Françesko” ibarelerine yer verilmişti (BOA, 1428/58459). Bu konu hakkında bkz. (İzzî, 2019: 401-410)

¹⁰ Versay'ın Bâbiâli'nin çıkarlarını koruması hakkında bilgilendirmek ve yapılacak ittifaka katılımı için öne sürdüğü gerekçeler için bkz. (BOA, 17/38; BOA, 17/1587; Hattî, 1999: 9)

¹¹ Bu konu hakkında bkz. (BOA, 367: 606-607; BOA, 372: 609)

çâkeranemden Avrupa mülûkî başvekillerine”¹² (BOA, 151: 14) nâmeler yollamıştı. Bâbîâli'nin tavassut girişimine Venedik Cumhuriyeti, Napoli Krallığı ve İsveç Krallığı'ndan cevaplar gelmişti. Venedik ve İsveç kendilerinin savaşın bir parçası olmadığını ama gösterdikleri alakadan dolayı Bâbîâli'ye teşekkür etmişlerdi. Napoli Başvekili Kont Sales ise Don Carlo'nun savaşın bir parçası olmadığı ama babası İspanya Kralı V. Philip'in yardım çağrısına cevapsız kalamayacağını ve tavassut girişimi hakkında kendilerinin söz sahibi olmadığını ve durumu Madrid'e rapor edeceklerini bildirmekle beraber memnuniyetlerini dile getirmişti. Saksonya Elektörü ve Lehistan-Litvanya Krallığı'nın Başvekili Kont Brull, kendilerinin yapılan antlaşmalara bağlı olduklarını ama Prusya'nın Saksonya saldırısının Lehistan Krallığı'na açılmış bir savaş olduğunu bildirmişti¹³ (BOA, 1428/58468). Fransız elçisi, Prusya ve Bavyera'nın Macar Kraliçesi Maria Theresa'ya karşı savaş verdiklerini ve Bâbîâli'nin tavassut girişiminden memnuniyet duyduklarını söylemekle yetinmişti (BOA, 89/6056). Viyana idaresi ise Bâbîâli'nin tavassut teklifine şüpheyle yaklaşmıştı. Çünkü Viyana, Versay'ın Bâbîâli aracılığıyla bir plan geliştirdiğini düşünmüştü. Viyana, Bâbîâli'nin aracılığını kabul etmesi halinde Versay'ın taleplerinin ağırlıklı olduğu bir sürecin parçası olmak istemiyordu. Diğer taraftan Viyana'nın Bâbîâli'nin tavassut teklifini kabul etmemesi halinde Osmanlı imajına darbe vuracağını ve Bâbîâli'nin Viyana'ya savaş ilan etmesi durumunda; Fransa, İsveç, Prusya ve Osmanlı'nın yer alacağı bir ittifak bloğunun kurulmasından endişe ediyordu. Lakin Viyana bu tasavvurları bir kenara bırakarak, Bâbîâli'nin tavassut teklifinden sadece memnuniyetini dile getirmişti (Roider, 1982: 95).

Bir diğer gelişme veraset savaşlarının Osmanlı karasularına sıçraması ve Akdeniz ticaretini sekteye uğratması, Osmanlı egemenliğine zarar veren bir gelişme olarak görülmüştü. Bu tehlike Fransa, İspanya, İngiltere ve Toskana Grandukalığı'nın patentinde olan korsanlar ve piratlık (haydutluk) yapan gemilerin tehlike oluşturmaları, Bâbîâli'yi önlem almaya sevk etmişti. Bâbîâli imparatorluk sekreteryası görevi gören Mainz Elektörlüğü'ndeki devlet elçilerine, Akdeniz ticaretini emniyete almak için kendi karasularında savaşın yaşanmaması için “*nota*” niteliğinde bir mektup göndermişti: “*Hudûd dahî şöyle münâsib görülmüşdür ki Mora Ceziresi'nin verâsında vâki nihayet-i hudûd-ı İslâmiyye'den karşı-be-karşı cenûb cânibinde*

¹² Bu girişimin İzzî Tarihi'ndeki anlatımı: “Dev-let-i ‘aliyye-i ebed-müddet’in tevassutuyla ıslâh-ı zâtü'l-beyne, yani Avrupa memâlikinde bu vechile hudûs eden ihtilâf ü ihtilâl ve işti‘âl bulan âteş-iceng ü cidâlin âb-ı sâf tedbîr-i dil-pezir ve kavâ'id-i divel üzereensebîl olan hâlât ve esbâb-ı i‘tidâlî ve ‘umûmen mülûk-i Nasârâ'nın ittîfâk-ıârâlarıyla men‘u def‘i ve nâire-i fitne vü fesâdın intifâsıyla ‘urûk-ı nizâ‘ ucidâlin hasm u kat‘ı, cenâb-ı Hudâvendigâr-ı ‘âlem meddallâhu zilâle saltanatihî ‘alâ mefârikü'l-umem hazretlerinin zamîr-i ilhâm-pezir-i Cihân-bânî'lerine lâiyh u sânih olmağla, mücerred hulûs-ı niyyet ve kuvvet-i diyânetve merhametlerinden nâşî, ‘umûmen ‘ibâdullâha şefekat buyurup, bu emr-i ihatîrin vech-i lâyıkî üzere pezirây-ı hüsn-i hitâm olmasına irâde-i ‘aliyye-i Şehinşâhâne'leril te‘alluk ve fi nefsi'l-emr husûs-ı mezbûra sarf-ı himmet,mûcib-i isticlâb-ı menfa‘at olduğu cümlelerin ma‘lûmu olmakdan nâşî, iktizây-ıvakt ü hâl ve kâ‘ide-i yümn-iştimal-i Devlet-i ‘aliyye-i masûnetü'z-zevâlüzere hâlâ mesned-ârây-ı Sadâret-i ‘uzmâ ve Vekîl-i mutlak-ı Saltanat-ı kübrâ hazretleri taraflarından ber-minvâl-i muharrer münâsib olduğu vech üzere ıslâh-ı zâtü'l-beyne Devlet-i ‘aliyye'nin tevassutunu iş‘âr vechiyle divel-i Nasârâ'nın baş cenerallerine bu gûne nizâ‘-ı mülkî sebebi ile Avrupa taraflarında zuhûr eden ihtilâl ve mütemâdî olan ceng ü cidâlin zararü hasâreti ‘alâ vechi'l-‘umûm cümleye sârî olduğunu beyân ve sulh u salâhın‘indallah ve ‘inde'n-nâs emr-i mergûb ve tavr-ı matlûb olup, ‘âmme-i ‘ibâdullâha şümûl-i menâfî‘ini tavzîh u ‘iyân ederek, deydene-i müstahsene-i Devlet-i Aliyye-i ebed-devâm üzere tabîrât-ı vecîz-i hikmet-âmîzi ve nush upend-i dil-âvîzi müştemil mekâtîb-i ‘aliyye-i Âsafî tahrîr buyurilup, işbu mâh-ı muharremü'l-harâmın zarfında vakit vakit bazı sâhil-serâlara ve Tersâne-i ‘âmire'ye teşrif-i kudûm-i cenâb-ı Âsafî vâkî‘ oldukca, Âsitâne-i saâdet'de mukim Françe Elçisi ve Venedik Baylosu ve İsveç Elçisi ve Nemçe ve Moskov kapu kethudâları ve İngiltere ve Felemenk elçileri vekîlleri ve Siçilye Elçisi ve sâ‘ir iktizâ edenler ikişer üçer davet olunup, merâsim-i ‘âdî icrâsından sonra vech-i meşrûh üzere her birinin devletlerinin başcenerallerine ve cumhûrlarına tahrîr olunan mektûb-i ‘âlî teslim ve husûs-ı mezbûr lisânen dahi müzâkere ile cevâblarının vürûdu tenbîh buyurulmağla, bu maddenin izâh u izhârı kasdiyle irsâl buyurılan mekâtîb-i ‘aliyyenin bir sûreti tastîr-i sahîfe-i eser kılındı” (İzzî, 2019: 87-88).

¹³ Bu konu hakkında bkz. (BOA, 45/2717; BOA, 3/89; BOA, 41/2451)

iklim-i Mısır'ın nihayet-i garbisi olan Girid Körfezi'ne doğru bir hatt-ı müstakîm farz olunup o hattın şarkisinde vâki Devlet-i Aliyye sularında bulunan bi'l-cümle cezireler ve açık enginde ve Rumeli ve Arabistan kıyılarına bir türlü cenk gemileri ve korsanları duhûl eylemeye.” Bu sınırlar içerisinde vuku bulacak bir savaşta her iki tarafın gemilerine müdahale edileceği gibi mürettebatına esir muamelesi yapılacağını bildirmişti¹⁴ (BOA, 45/2717). Bâbiâli'nin bu yaklaşımı Akdeniz'deki egemenliğine ve ticaretine yapılan tacizlerin karşılıksız kalmayacağını söyleyerek tepkisini göstermişti.

Yaşanan tüm bu gelişmeler Versay'ın Bâbiâli'ye yaptığı müttefiklik teklifinin sonuçsuz kalmasından ardından Bâbiâli'nin veraset savaşlarındaki arabuluculuk girişimi ve Akdeniz hamlesi dış politikadaki değişimi göstermişti. Veraset savaşlarının kaderi Bavyera Elektörü ve Kutsal Roma Cermen İmparatoru VII. Charles'ın ölmesiyle Frankfurt am Main'de Toskana Grandukası Franz Stephan'ın imparatorluk tacını takmasıyla değişmişti. Bâbiâli ise değişen mevcut konjonktüre göre Toskana Grandukalığı'na verilen imtiyazları yenilediği gibi esirleri serbest bırakılmasını ve Garp Ocakları ile antlaşma yapılmasına izin vermişti (BOA, 186/8736). Avusturya Veraset Savaşları Aix La Chapelle Antlaşması ile Maria Theresa ve Franz Stephan'ın imparatorluk üzerindeki hakları resmîyet kazanmıştı. Franz Stephan ise imparator oluşunu tebliğ etmek için Heinrich von Penkler'i¹⁵ Bâbiâli'ye Orta Elçilik payesiyle göndermişti.¹⁶ Buna mukabil Bâbiâli, Mustafa Hattî Efendi'yi Viyana'ya elçi olarak (23 Ocak 1748) göndermişti¹⁷

¹⁴ Bu durum İzzî Tarihi'nde şöyle aktarılmaktadır: “Devlet-i Aliyye-i rûz-efzûn ile kemâl-i musâfât ü müvâlât üzere olup, Der-bâr-ı Hilâfet-medâr-ı hazret-i Hudâvendigâr'da elçi ve kapukethudâları mukîm olan divel-i azîme-i muteddûn bihânın el-yevm hıdmetinde olan elçi ve kapukethudâları ve vekilleri vakit vakit Avrupa ahvâline müteallık takrirleri ile tehâsumun henüz derkâr idüğünü inbâ vü işâr ve sene-i âtiye behârında iki tarafın külliyyetlü ve şiddetlü askerleri taraf taraf hareket birle niçe niçe sefk-i dimâ' ve nehb-i emvâl ü eşyâ olunmak zann-ı gâlib idüğünü inhâ vü ihbâr eylediklerinden başka, öteden berü semere-i sulh u salâh olan emr-i ticâretin nevan pezirây-ı ihtilâlî ve husûsan tüccâr sefâyini berü Memâlik-i mahrûse sularında birbirlerine hücum ile tarafeyn sūdâgerlerinin ıztırâbı dahi zâhir u hüveydâ olmakdan nâşi, evvelâ memâlik-i Avrupa'da birkaç senedir hudûs eyleyen ceng ü harbin iktizâsına göre vukû' bulan bunca 'ibâdullâhın katl-i nüfûs ve sefk-i dimâya ve niçe harîm-i ismet-nedîmin hetk-i arâza ibtilâları ve sâniyen sene-i âtiyede bi-nihâye'ibâdullâhın giriftâr-ı bend-i 'anâ olacakları ve sâlisen berren ve bahran emniyyetin irtifâ'ı sebebi ile mûcib-i refâh-ı ra'yyet olan ticâret husûsunun ber-vech-i muharrer nev'-i ihtilâlî şevketlü kudretlü mehabetlü kerâmetlü Pâdişâh-ı rûy-i zemîn ve Zillullâhi fîl-erazîn efendim hazretlerinin bârgâh-ı Hilâfet-penâh-ı şefekat-hadîmlerine arz u takdîm olundukça... işbu mektûb-i dostî-üslûb tahîr ve Der-Aliyye-i seniyye'de mukîm elçisi kıdvetü ümerâ'î'l-milleti'l-Mesîhiyye hutîmet 'avâkıbühü bi'l-hayr vesâtatiyle tarafınıza irsâl ütesyîr olunmuşdur. İnşâ'e'l-Mevlâ vusûlünde ber-vech-i bâlâ Memâlik-i mahrûse sularında ticâret emniyyetinin tahsili için bundan akdem bazı takrirler kaleme alınup, elçi-i mûmâileyhe ve sâir bi'l-cümle hıdmet-güzâr elçi ve kapukethudâsı ve vükelâlarına ifhâm olunduğu dahi ol vakit malûm-i safvet-mersûmunuz olmuşdur.” (İzzî, 2019: 90-91)

¹⁵ Penkler, İstanbul'a ilk kez 1719'da Kont Virmond'un maiyetinde gelmiş ve büyükelçilik hizmetinde çalışmış. 1726'da Habsburg İmparatorluğu'nun Bâbiâli'deki tercümanlığını ve 1740-1741'de de Büyükelçi Corfiz Anton Uhlfeld'in sekreterliğini yapmış. Ve daha sonra Viyana'nın İstanbul'daki ikamet elçiliğine yükselmişti. (Roider, 1982: 92)

¹⁶ Penkler'in gelişi hakkında İzzî'de yer alan ifadeler: “Bâlâda tafsîlen zikri sebkât etdiği vech üzere bundan akdem Belgrâd altında 'akd ü temhîd olunan musâlaha ve müsâlemeden sonra, Nemçe Çâsârı olan Altıncı Karolôş [Charles VI], bilâ-veled-i zükûr mütevârî-i hâk-i kubûr oldukda, Nemçelü'nün ittifâk-ı ârâlarıyla müteveffâ-amerkûmun Marya Tereze nâm duhterini Mecar ve Çeh Kırâlıçesi olmak üzere ihtiyâr ve Nemçe Kırallığı'na mahsûs olan İmperatorluk unvânı için birkaç seneden berü Nemçe hersekleri beylerinde ihtilâl ve muhâsama vecidâl âşikâr olmuş iken, el-hâletü hâzih İmperatorluk elkâbı müşârunileyhâ Kırâlıçe ile hâlâ Toşkana Dukası ve zevci olan Francesko [François I] nâm dukanın üzerlerinde karâr etmekle, hâlâ Âsitâne-i Saâdet'de kapukethudâlık hıdmetiyle ikâmet üzere olan de Penkler nâm Nemçelü'ye bundan akdem Orta Elçilik Pâyesi'yle 'atebe-i 'aliyye-i Cihân-bânî'ye nâmesive makâm-ı Sadâret-i 'uzmâya olan mektûbları, elçi-i mûmâileyh vesâtatiyle arz u teslim olunmuşıdı.” (İzzî, 2019: 390-391)

¹⁷ Mustafa Efendi'nin gönderilişi hakkında; Âmeden-i Hattî el-Hâc Mustafa Efendi ez-cânib-i Nemçe ba'de edây-ı hıdmet-i sefâret ve tevcih-i Muhâsebe-i Evvel: “Bundan akdem Nemçe Çâsârîçesi ve Toşkana [=Toskana/Toscana] Dukası'yla başka 'akd olunan sulh u salâh ve müsâlemenin tekid-i mevâdd zımnında, taraf-ı Devlet-i Aliyye'den nişâncılık rütbe-i sâmiyesiyle Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan sâbıkâ mevkûfâtî mûmâileyh Hattî el-Hâc Mustafa Efendi, Orta Elçi tayîn ve bu bâbda şeref-bahşây-ı sudûr olan iki kıt'a nâme-i hümâyûn-ı celâdet-makrûn

(Hattî, 1999: 9-10). Hattî Efendi, Maria Theresa'nın kabul merasiminde: "... şevketlü kudretlü azametlü mehâbetlü efendim Sultan Mahmud Han hazretleri dostunuz ve mühibbünüz taraf-ı hümayûnlarından siz ki şevketlü ulu rağbetlü Roma imparatoriçesi ve Macar ve Çeh kraliçesi hazretleri" (Savaş, 1997:129) ifadelerine yer vererek, Bâbiâli'nin dostluğunu göstermişti. Maria Theresa ise Bâbiâli'nin veraset savaşları sırasında düşmanca bir tavır takınmamasından ve tebrik için elçi yollamasından duyduğu memnuniyeti dile getirmişti. Bu memnuniyetinin ifadesi olarak Hattî Efendi'ye ilgi ve alaka göstererek operaya davet etmesi, çocuklarıyla tanıştirması¹⁸ (Savaş, 1991: 252) ve Belgrad Antlaşması'nın tecdit etmesi kayda değer gelişmelerdi.¹⁹

SONUÇ

VI. Charles'ın Faydacı Müeyyide uygulaması, Habsburg Hanedanlığı'nın hükümdarlığını garantiye almak için yapılan bir girişimdi. Ve VI. Charles'ın mirasçısı olarak Maria Theresa, Habsburg hakimiyetini devam ettirebilmek için mücadele vermektedir. Ama Bavyera Elektörü Charles Albert'ın, Maria Theresa'ya karşı verdiği mücadelede 1742'ye kadar etkin bir konumda olması, Frankfurt am Main'de imparator olmasını sağlamıştı. Bu gelişme Habsburg Hanedanlığı'nın yerine Wittelsbach Hanedanlığı imparatorluğun başına geçmişti. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu açısından olumlu bir gelişme olarak gözükmüştü. Çünkü Fransa'nın desteklediği Bavyera Elektörü'nün, Bâbiâli ile daha barışçıl bir politika izleyeceği düşüncesi oluşmuştu. Bu düşüncenin temelinde Fransa, İspanya ve Prusya, Bavyera Elektörü'nü desteklemesi ve savaş müttefiklerinin Osmanlı ile olan ilişkileri, bu tasavvuru mümkün kılmıştı. Osmanlı açısından önemli olan gelişmelerin başında Fransa'nın öncülüğünde oluşturulmak istenen ittifak girişimiydi. Bu ittifakı Osmanlı için cazip kılan gelişme, Karlofça ve Pasarofça'da kaybettiği toprakları geri kazanması için iyi bir fırsat olarak görmüş olmasıydı. Bu ittifak projesinin pek çok açıdan yararlı bir oluşum olarak gözükmemesine karşı, Berlin'in Viyana ile Dresden Antlaşması'nı imzalaması, ittifakı derinden sarsmıştı. Bâbiâli ittifakın paydaşlarından olan İsveç'le 1740 yılında tedafüi ve taarruzi bir ittifak antlaşması yapması, Fransa ve İspanya ile şifahi ittifaklar kurması, Osmanlı için olumlu bir hava yaratmıştı.

Bu girişimin akamete uğraması sonucu Bâbiâli, Karlofça'dan beri arabuluculuk işlerini yürüten devletlerin saygın pozisyonunu ve diplomatik girişimlerini göz önüne alarak, veraset savaşları sırasında arabulucu rolünü oynamak için yaptığı teklif olumlu sonuçlanmamıştı. Yani sıra Akdeniz'de yaşanan korsanlık faaliyetlerini engellemek için yabancı devlet elçilerine de mektuplar göndermişti. Bu mektupta imparatorluk karasularında yapılan korsanlığın egemenliğine, ticaretine zarar verdiğini söylemesi ve bu faaliyetlerde bulunanlara yaptırım

ve deb-i dîrin üzere bazı münâ-sib hedâyây-ı inâyet-nümûn ile bin yüz altmış bir senesi muharremi evâsıtında ba's ü tesyîr olunduğu, bâlâda tahrîr u tebyîn olunmuşıdı" (İzzî, 2019: 637-638). Bu konu hakkında bkz. (BOA, 71/4670)

¹⁸ (El Hac Mustafa Hattî Efendi) Çâsâr'ın dâyiresini temâşâ, badehû harem odalarını dahi seyr ederek Çâsârîçe'nin mahsûs dâyiresine varıldıkda, mesfûr Grof [Graf=Kont], Çâsârîçe'den tebliğ-i selâm edüp: 'Bu makâmda bir mikdâr ârâm buyurun. Kırâliçe'miz kırâlzâdelerimizi cenâbınız ile görüşmek için göndereceklerdir' deyü ifâde-i merâm eyledi. Bu esnâda on yaşında büyük oğlu ile üç nefer sagîre kızları lalaları ve dâyeleriyle gelüp, mesfûr Grof herbirini tarîf zımnında tarafeynden iktizâ eden mu'âmele-i âşinâyî icrâ olunduktan sonra, tekrâr bir gayri Grof gelüp: 'Kırâliçe'miz size selâm eylediler. Bunlar benim evlâdlarımdır'" (İzzî, 2019: 653).

¹⁹ "... Hâlâ Roma İmparatoru ve Çarmanya Kırâlı ve Lorinye ve Toskana'nın duka-i kebîri olan, iftihârü'l-ümerâ'i'l-izâmî'l-îseviyye muhtârü'l-küberâ'i'l-fihâmî'l-mesâhiyye muslihu mesâlihi cemâhîri't-tâ'ifeti'n-nasrâniyye sâhibü ezyâlî'l-haşmeti ve'l-vakâr sâhibu delâ'ili'l-mecdi ve'l-i'tibâr dostumuz haşmetlü miknetlü Ferançesko hatema'llâhu avâkıbehü bil-hayri ve'r-reşâd ve ahsene ileyhi tarîka's-savâb ve's-sedâd cenâblarıyle bu defa müceddeden akd olunan ... Roma imparatoru müteveffâ altıncı Karoloş ile akd olunduğu vech üzere işbu musâlaha şöyle kavî ve muhkem ola ki, resm üzere bu günki günde müceddeden sulh u salâh ahidnâmeleri akd olunmuş misillü ve kezâlik musâlaha-i mezkûre ve mevâdd temessüklerinde mestûr olan mâddeler bil-cümle tekrâr derc olunup, dâhil olmuş ki, ri'âyet olunup, bi tamâmihâ cümlesi mer'i ve mu'teber tutıla ve müceddeden ..." (Hattî, 1999: 55-56).

uygulayacağını belirtmesi önemliydi. Hulusa Bâbîâli'nin girişimleri istenilen sonucu tam vermese de Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomatik dönüşümünü gösteren önemli bir gelişmeydi. Ve Osmanlı İmparatorluğu tarihinde ilk kez tavassut girişiminde bulunarak değişime ve dönüşüme ayak uydurmaya çalışmıştı. İmparatorluk diplomasisinin Karlofça'dan sonra “*ad hoc*” (tek taraflı) veya “*muvaakkat*” (geçici) dönemden çıktığını ve Avrupa diplomasisinde yer alması gerektiğini göstermesi ve “*eurocentric*” bir dış politika geliştirmesi pek çok açıdan imparatorluğun dönüşümüne işaret etmişti.

KAYNAKLAR

Yayımlanmamış Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Tasnifi

E. 421/1; E.420/44.

Düvel-i Ecnebiye Defteri

151.

Mühimme Defterleri

367; 369; 372.

Hatt-ı Hümayun Tasnifi

17/38; 1428/58459; 3/89; 1428/58468; 3/75.

Ali Emiri Tasnifi (AE) I. Mahmud

89/6056; 212/16698; 158/11908; 88/6037; 2717; 45/2717; 41/2451; 71/4670; 45/2717; 89/6056.

Cevdet Tasnifi (C)

Hariciye: 35/1722

Bahriye: 186/8736

İbnülemin Tasnifi (İE)

Hariciye: 17/1587; 19/1721

Yayımlanmış Kaynaklar

Black, Jeremy, (1990), Eighteenth Century Europe 1700-1789, Macmilan Education, First Published, New York.

Black, Jeremy, (1999), From Louis XIV to Napoleon, The Fate of a Great Power, UCL Press, United Kingdom and United State, First Published.

Black, Jeremy, (2004), Kings, Nobles and Commoners: States and Societies in Early Modern Europe: A Revisionist History, I. B. Tauris.

Bregnsbo, Micheal, (2008), “The Scandinavian Kingdoms”, ed., Peter H. Wilson, A Company to Eighteenth Century Europe, Blackwell PublishingLtd, First Published, Oxford, ss. 276-288.

- Brubaker, Rogers, (2009), Fransa ve Almanya'da Vatandaşlık ve Ulus Ruhu, (Çev. Vahide Pekel), Dost Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Duffy, Christopher, (1985), Frederick The Great A Military Life, Routledge and Kegan Paul Publication, London.
- İzzî Süleyman Efendi, (2019), İzzî Tarihi, (Haz. Ziya Yılmaz), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Klemen Mikes, (2014), Türkiye Mektupları, (Çev. Sadrettin Karatay), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Lee, Stefen J., (2015), Avrupa Tarihi'nden Kesitler I, (Çev. Ertürk Demirel), Dost Kitabevi Yayınları, 5. Baskı, Ankara.
- Lindemann, Mary, (2006), Liaisons Dangereuses, Sex, Law, and Diplomacy in the Age of Frederick The Great, The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Macartney, C. A., (1966), "The Habsburg Dominions", ed., J. O. Lindsay, The Old Regime (1713-63), Vol. VII, Cambridge At The University Press, London, ss. 391-415.
- Mckay, Derek; Scott, H. M., (2011), Büyük Devletlerin Yükselişi 1648-1815, (Çev. Eşref Bengi Özbilen), Dergâh Yayınları.
- Memoirs of Elizabeth Farnesio: The Present Queen Dowager of Spain, (1746), Translated from a Spanish Manuscript, Printed by T. Gardner, London.
- Memoirs of The King of Spain of The House of Buorbon, From The Accession of Philip V. To Death of Charles III. 1700-1788, (1813), Vol. I, ed., William Coxe, Printed For: Longman, Hurts, Rees, Orme, Brown, Paternoster-Row, London.
- Mustafa Hattî Efendi, (1999), Viyana Sefâretnâmesi, (Haz. Ali İbrahim Savaş), TTK, Ankara, 1999.
- Riotte, Torsten, (2008), "Britain and Hannover", ed., Peter H. Wilson, A Company to Eighteenth Century Europe, Blackwell Publishing Ltd, First Published, Oxford, ss. 354-367.
- Roider, Karl A., (1982), Austria's Eastern Question 1700-1790, Princeton University Press, New Jersey.
- Savaş, Ali İbrahim, (1991), "Mustafa Hattî Efendi'nin Viyana Sefaret Raporu Üzerine", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 6, Samsun, ss. 235-254.
- Savaş, Ali İbrahim, (1997), "Osmanlı Elçisi Mustafa Hattî Efendi'nin Sefareti İle İlgili Üç Belge", Tarih İncelemeleri Dergisi, S. 12, ss. 125-134.
- Schwartzwald, Jack L., (2017), The Rise Of The Nation-State in Europe, Absolutism, Enlightenment and Revolution 1603-1815, Mc Farland and Company, Inc., Publishers Jefferson, Nort Carolina.
- Stollberg-Rilinger, Barbara, (2020), Kutsal Roma İmparatorluğu, (Çev. Mete Tunçay), Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul.
- Thomson, Mark A., (1966), "The War Of The Austrian Succession", ed., J. O. Lindsay, The Old Regime, 1713-63, Vol. VII, Cambridge At The University Press, London, ss. 416-439.

Wilson, Peter H., (2008), "The Empire Austria and Prussia" ed., Peter H. Wilson, A Company
to Eighteenth Century Europe, Blackwell Publishing Ltd, First Published, Oxford, ss.
260-275.

EK-1 Avusturya Veraset Savaşları'nda Bâbîâlî'nin Tavassut Girişimi

Devlet-i Aliyye-i hazret-i hilâfet-asârin cümle üzerine olan inâyet ve şefkatini ihbâr zımnında müluk-ı Nasara'nın cenk ve cidâlleri güya kalıb-ı sulh u salâha ifrâğ olunmak için cümle taraflarından rağbet olunur ise tavassut olunmak şayet mümkündür deyu bâ-emr-i hümayûn taraf-ı çâkeranemden Avrupa mülûkî başvekillerine bundan akdem yazılan mektûblardan mukaddemâ Venedik Cumhurları'nın cevapları gelip bî-garazâne cenke dâhil olmadıklarına binâen teşekkür üzre oldukları malûm-ı saâdetleri olmuş idi. Şimdi Sicilyateyn (Napoli) Kralı başvekilinden mektûb-ı merkûmun cevabı gelip teslimi husûsunda vakt u mahal tayîni için Derâliyye'de mukîm elçileri kapıya istîzân kaimesi göndermiş. Elçi-i mesfûr hâlâ Yukarı Baltalimanı taraflarında olmakdan nâşi Tersâne-i Amire taraflarına götürülmesinde pişgâh-ı hümayûn-ı hazret-i cihândâriden ısrârı muktezî olmak hasebiyle yukarı taraflarda bir mahâl tayîni münâsib olup ve bu husûsda Yalı-i Muhlisi sâir mahâllerden enseb mülâhaza olunmağla inşâa'llahu-teâlâ işbu Cumartesi günü divândan sonra Üsküdar kıyılarından mürûr ile yalıya varılıp münâsib olan tertib üzre mesfûru celb ve mektûbunu ahz hâleti taraf-ı âlilerinden dahî re'y buyurulur ise o vecih üzre hareket olunacağı ve kaime-i mezkûreden gayrı Basmacı İbrahim Efendi kullarının kaimesi takrîrine göre Prusya Kralı'nın Devlet-i Aliyye'ye mürâcaat birle akd-i müvâlâta tergibi hâvî mûmâ-ileyh İbrahim Efendi ve Humbaracıbaşı Ahmed Paşa kulları taraflarından bundan akdem hâkimanece tâbirât ile kral-ı mûmâ-ileyhin başvekiline mektûb gitmiş idi. Mektûb-ı merkûm dahî mahâlline varıp tahminen cevabı gelmek üzre olduğu ihbâr olunmağla ona dâir adamları vürûdunda nev-i nevâziş ile bilâ-tehir Derâliyye'ye irsâl eylemesi için Hotin Muhafızı Vezir İzzetli Süleyman Paşa kullarına dahî mektûb tahrir olunduğu malûm-ı hasâfet-mersûm-ı kerimâneleri buyuruldukda zikr olunan takrîrlere dahî bâde'n-nazar ber-vech-i muharrer elçi-i mesfûr ile yevm-i mezkûrda Yalı-i Muhlside mi mülâkat münâsibdir yâhud bir âhar mahâl mi tahsîs buyurulur ne gûne ise taraf-ı hâlisâneme ihbâr vâbeste-i re'y-i dirâyet-âsârlarıdır.

BOA, A. DVN. DVE. d. nr. 151, hk. 14.

EK-2 Bâbiâli, Avusturya Veraset Savaşları'nın Akdeniz'e sıçraması ve ticareti etkilemesinden dolayı savaşın kendi karasularında yapılmaması için Mainz'da bulunan elçilere yolladığı nâme

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

Bin yüz elli iki senesinde Belgrâd-ı Dârü'l-cihâd'ın feth ve teshirinden sonra Nemçe Çasarı bulunan Altıncı Kraloş Çasar hâlik oldukda ekseriya mülûk-î Avrupa tarafeyn olup çasar nasbı için mukâveleleri muhârebe ve mukâteleye müeddî oldukdan sonra giderek nizâları deryânın ihtilâlîne ve bu takrîble emr-i ticaretin izmihlâlîne bâdî olmağla yüz elli yedi senesi evâsıtında Devlet-i Aliyye deryâyâ bir hâd tayini ile sefâinin emniyeti husulüne nizâm verilmek için derbâr-ı hilâfet-kararda vâki müsteminin elçileri ve kapıkethüdâları ve elçi vekilleri münâsib mahâllerde nezd-i hazret-i azamîye dâvet ve ibtidâ iki kavlin başları ve umdeleri olan Fransa ve İngiltere ve badehû onlara hem-ittifak olanlara ve badehû li-ecli'l-ihbâr cenk ve harbdan haric bulunanlara hâdd-i muayyen kaimesi kırâât ve devletlerine irsâl için birer sûreti kendilere teslim ile tahsil-i emniyete himmet olunmağla hıfzen li'l-makâl zıkr olunan kaimenin sûretidir ki sebt olundu. Fi 20 Safer sene 1159

Bonn'da (Mainz) olan müsteminin elçilerine ve kapıkethüdâlarına ve vekillerine dostane irâd ve okunan husûsdur.

Devlet-i Aliyye-i rûz-efzûn ile dostluk üzere olan mülûk-î Nasara'nın beynlerinde havâdis-i dehr muktezâsınca vukû bulan ihtilâfât taraflarınızdan verilen muharrerâta göre deryâda dahî cenk ve harb zuhûruna müeddî olduğu malûm olmuştur. Müsâfât üzere olan düvel beyninde bu gûne hadîss olan keyfiyetler Devlet-i Aliyye tarafından mutlaka na-mülâyim görülür ve lakin cümlesi müsâfât üzere olduklarından memalik-i mahrûse sularında ve tabi olan yerlerde bir türlü birbirlerine hasaret ve husumet eylemelerine şevketli kudretli ve cümleye şefkatli veliyyü'n-niam-ı alem padişah-ı cemm-i haşem efendimiz hazretlerinin rıza-yı meyamin-iktiza-yı hüsrevaneleri olmayıp dâhil-i memâlik-i mahrûselerinde her biri adet-i cariyeye üzere kemal-i emniyet ile amed-şüd edip dostluk vechiyle ticaretlerine hâlel gelmemek husûsları matlûb-ı zıllu'llâhileri olmağla bu mevâddın tesviyesi size dostane şöyle irâd olunur ki bundan akdem bu misilli halet zuhûrunda Devlet-i Aliyye sularında mâ-beyne'l-husemâ nice keyfiyetler vukuundan başka müsteminin sefinelerinde bulunan bazı reâyâ ve tüccarımıza dahî fi'l-cümle hasâret vâki olmağla mukaddemâ Deraliyye'de mukîm elçilere ve kapıkethüdâlarına tazmini mübeyyin sûal ve cevab iktizâ eylemişidi ve böyle vakitlerde Akdeniz sevâhilinde bulunan bazı şakiler dahî husûmet üzere olan tarafların birine inzımam ile ellerine izin kâğıdı ve müsteminin bayrağı alıp kendi hasmını aramak sevdâsıyla beri sulara kıyıları ve limânlara gelip müsteminin bayrağı ile görünmelerinden nâşî teâdilerinden gaflet ile kendi hallerinde duran reâyâyâ dahî zâd u zevâde talebiyle taarruz eylemeleri ve tüccarlarınız sefâini dahî mesbûkun bi'l-mesel olduğu vechile birbirlerine husûmet üzere olacakları zâhir olmakdan nâşî aceze-i reâyâyı sıyânet ve husûsen mâye-i sulh u salâh olan emr-i ticareti muhâfaza ve himâyet mühim ve muktezî olmağla dostluğa binâen Devlet-i Aliyye sularında o makûle korsanların men'î ve ticaret emrinin emniyeti için deryâda hâdd tâyin olunmak müşfikâne istisvâb olunmuştur. Şöyle ki korsan ve cenkçi makûlesinden hâdd-i muayyeni tecâvüz edenler ve hâddin dâhilinde tüccardan birbirlerine taarruz eyleyenler kimin izinnâmesi ve bayrağı ile bulunur ise bulunsun elegirdikde veya bir limân ve iskeleye yanaşdıkdâ sefinesi ahz ve Tersâne-i Amire'ye bend u rabt ve içinde bulunan kimesneler müebbeden istirkâk ve esir olunmak üzere donanma-yı hümayun sefâiyinine ve bi'l-cümle kıyılarda ve limânlarda bulunan kılâa ve iskele zabitanına evâmir-i şerife ile tenbih ve tekid olunsa gerekdir. Bu keyfiyet dostane muâmele birle herbirimize ifade ve ifhâm olunur taraflarınızdan dahî bir vakt-i muayyen beyânı ile mahallerine tahrîr ve ilâm ve bu maddede tarafımıza birer sened vermek sizlere havâle olunmuştur. Hudûd dahî şöyle münâsib görülmüşdür ki Mora Ceziresi'nin verâsında vâki nihayet-i hudûd-ı İslâmiyye'den karşı-be-karşı cenûb cânibinde iklim-i Mısır'ın nihayet-i garbisi olan Girid Körfezi'ne doğru bir hatt-ı

müstakîm farz olunup o hattın şarkisinde vâki Devlet-i Aliyye sularında bulunan bi'l-cümle cezireler ve açık enginde ve Rumeli ve Arabistan kıyılarına bir türlü cenk gemileri ve korsanları duhûl eylemeye. Salifü'z-zikr hudûdun derununda bulunan korsan sefineleri elegirdikde girift oluna ve bu hâddin içerisinde bulunan tüccar sefâyini dostlarımızdan her kimin bayrak ve patentesiyle olur ise olsun cari olduğu vechile emniyet üzere amed-şüd edip bir türlü birbirlerine husûmet eylemeyeler ve eğer tenbihlerinizi ısga eylemeyip dâhil-i hudûdda birbirlerine husûmet ile biri ol birini ahz-birle hangi limân ve iskeleye gelir ise ahz ve mehûz ikisi dahî girift ve tersâneye bend olunup ve elegirmediği sûretde içinde Devlet-i Aliyye reâyâsı emvâli bulunup zâyî olmuş nesne olur ise veyahud korsan makûlesinden iken o misilli bayrak ile bir mahalle yanaşıp zâd u zevâde almak bahanesiyle hasâret vukû bulur ise sefîne ahzında ibtidâ üzerine varıp teâddî edenin ve sûret-i âharda hasârete cesaret eyleyenin devleti tarafından Derâliyye'de mukîm elçi ve kapıkethüdâsı ve vekili bulunanlardan zâyî olan emvâl ve nüfus tazmin oluna deyu müşfikâne muâmelenin tanzim ve tesviyesi için tarafınızdan tahrîren karâr-dâdesi matlûb-ı dostanemizdir. Husûsât-ı merkûme ber-vech-i muharrer saâdetli vezir-i mükerrerem kaptan paşa hazretlerine dahî fermân-ı âlişân ile tebyîn ve dostane olan işbu tertibe muhalefet hareket edenlerin ahzları tekîd olunur.

BOA, AE. I. Mahmud, nr. 2717.